

ՕՆԻԿ ԵՖԱՆՅԱՆ

ԱՐՏԱԶԻ ԹԱԴԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼԻ ՎԱՆՔԻ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ
ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

Մաշտոցյան մատենադարանի ձեռագրական բազմահաղարանոց հավաքածուի բաղկացուցիչ մասերից մեկն է նաև Արտազի Թաղեոս առաքյալի վանքի հայերեն ձեռագրերի հավաքածուն, որը իր ներկա վիճակում ամփոփում է XII—XIX դարերում ընդօրինակված 81 արժեքավոր ձեռագրեր:

Առկա ձեռագրերից 1-ը XII դարից է, 3-ը՝ XIII, 10-ը՝ XIV, 21-ը՝ XV, 7-ը՝ XVI, 30-ը՝ XVII, 7-ը՝ XVIII և 2-ը՝ XIX: Ամենահինը ներսես Շնորհալու «Թուղթ ընդհանրական»-ն է, գրված 1170 թվականին Սսում, իսկ ամենանորը՝ Պետրոս Թիֆլիզեցու «Վարդապետութիւն ճշմարտութեան»-ը, գրված 1810 թվականին էջմիածնում:

Թաղեի վանքի այս ընտիր հավաքածուն, որը սկզբնավորվել է XIV դարի առաջին քառորդին՝ Զաքարիա Մործորեցու վանահայրության օրոք, մինչև էջմիածին տեղափոխվելն ու Մաշտոցյան մատենադարանի հավաքածուի մաս կազմելը (1911), վեցհարյուրամյա անկախ գոյության պատմություն ունի:

Թե ինչ ձեռագրեր է բովանդակել հավաքածուն և դարերի ընթացքում քանակական ինչպիսի փոփոխություններ է կրել, դժվար է ասել, որովհետև շեն եղել կամ շեն պահպանվել համապատասխան ցանկեր ու ցուցակներ: Հավաքածուի բովանդակած ձեռագրերի քանակի մասին այսօր դատողություններ կարելի է անել միայն անցյալ դարի վերջերին և քսաներորդ դարի առաջին տասնամյակներին տարրեր անձանց կողմից (Ս. Հայկունի, Հ. Թովճյան, Խ. Լազարյանց) կազմված ցուցակների միջոցով, որոնց և անդրադառնում ենք ստորև:

Ա. Սարգիս Հայկունի, Արտազու Ս. Թաղեի առաքելոյ վանուց ձեռագիր և տպագիր գրոց ցուցակն ու յիշատակաբաններ, 1897¹.—Սույն ինքնագիր և անտիպ ցուցակը, որը եղածների համեմատությամբ ամենաընդարձակն է, բովանդակում է 73 ձեռագրերի նկարագրություն՝ համարակալված 1—72: Թվահամարների (1—72) և նկարագրված ձեռագրերի իրական քանակի (73) միջև եղած մեկ միավորի տարբերությունը հետևանք է այն բանի, որ թյուրիմացաբար երկու տարրեր ձեռագրեր ստացել են միևնույն՝ 49 թվահամարը (+1): Այդ ձեռագրերը հետագա շարադրանքում կնշվեն 49ա և 49բ թվահամարներով:

Ցուցակում նկարագրված 73 ձեռագրերից այսօր մատենադարանում առ-

¹ Մաշտոցյան մատենադարան, անտիպ ձեռագրացուցակների ֆոնդ, գործ Մ. Մազիսարոսի, № 27: Սույնի սևագիր օրինակը գտնվում է Երևանի Զարենցի անվան գրականության թանգարանի Սարգիս Հայկունու ֆոնդում, №№ 201, 202:

կա են 68-ը (տե՛ս տախտակ Ա): Մնացած 5-ի (№ № 17, 49ա, 57, 66, 69) ուր գտնվելը մեզ հայտնի չէ:

Ա. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ
ԹԱԳԵՒ ՎԱՆՔԻ ՉԵՌԱԳՐԵՐԻ ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ
(Ըստ Ս. Հայկունու 1897 թ. ցուցակի)

Ս. Հայկունու 1897	Մատենագրա- րան	Ս. Հայկունու 1897	Մատենագրա- րան	Ս. Հայկունու 1897	Մատենագրա- րան
1	3769	26	4062	50	3897
2	3768	27	3899	51	3903
3	4131	28	3910	52	3649
4	4132	29	3898	53	3642
5	4130	30	6709	54	3902
6	4151	31	4636	55	3640
7	3767	32	3904	56	3643
8	4125	33	3909	57	—
9	4123	34	3456	58	3639
10	4128	35	4064	59	3641
11	4124	36	4635	60	3457
12	4126	37	3900	61	3455
13	3717	38	3908	62	3458
14	4127	39	3912	63	3460
15	4458	40	4065	64	3577
16	4080	41	3911	65	4133
17	—	42	4408	66	—
18	3889	43	3895	67	4504
19	3894	44	3905	68	4456
20	3891	45	3906	69	—
21	3893	46	3907	70	3892
22	8319	47	3575	71	9852
23	4196	48	3896	72	3644
24	4063	49ա	—		
25	4061	49բ	3901		

Այս ցուցակից բացակայող ձեռագրերն են.

№ 17 (ըստ Թոփճյանի № 85). «Աւետարան», միջակ զիրքով, կազմն արծաթապատ, գրված «ի թուին ՌՃԻ (1671), ի թագաւորութեան Պարսից Շահ Սլէմանի, ի հայրպետութեան տանս Աղուանից տեառն Պետրոսի... և Ետեկսոյսութեան երկրիս Պարզոյ Յոհան Յուսիկեցի, ի խնդրոյ... Խոսրովու...»:

№ 49ա (ըստ Թոփճյանի № 103). «Լուծմունք Պորփիրի և Դիոնիսիոսի»: Մեծագիր ձեռագիր. սկիզբ շունի. շունի և հիշատակարան:

№ 57. «Ստորագութիւնք Արիստոտելի... ի վայելումն Դանիէլ և Սարգիս վարդապետաց»: (Սույն ձեռագիրը շարժի շփոթել Մատենադարանի միևնույն բովանդակութեամբ № 2359 ձեռագրի հետ, որը նույնպես գրված է «ի վայելումն Դանիէլ և Սարգիս վարդապետաց»: Այն էջմիածնի նախկին գրատան ձեռագրերից է և արձանագրված է 1863 թվականին Թիֆլիսում լույս տեսած «Կարենյան» կոչվող ցուցակում (№ 2306):

№ 66. (ըստ Թոփճյանի № 140բ). «Ձեռագիր Խորհրդատետար» սկզբի թերթերը պակասում են. վերջում գրչի հիշատակարանը. «Ես Յոհան երէց յերկրէն Սալմաստայ, ի թուիս Հայոց ՌՃԻԲ (1673), ի գեօղն Կալասար, ի դուռն Սուրբ Սարգսի Զօրավարին...»:

№ 69. «Մայր Մաշտոց»: Քայքայված և հին: Հիշատակ է Մկրտիչ քահանայի: Գծողն է Անջուր գյուղի երեցը: Մի բնդարձակ գլուխ նվիրված է Մաշտոց հայրապետի կենսագրությանը:

Բացարձակ կարգով նշենք, որ № 71 ձեռագրից («Մաշտոց, քայքայված միջավայրն») պահպանվել է միայն հիշատակարանը (Մատենադարան, սյատառիկ № 852): Այն մայր ձեռագրից անշատված է Խ. Գաղյանի ձեռքով և նկարագրված է Քոփեճյանի ցուցակում № 36-ի ներքո («Ցուցակ ժողովածուաց Գաղեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Բ, Վաղարշապատ, 1900, էջ 34»):

Բ. Հակոբ Քոփեճյան, Գեղազիրի վանուցն Ս. Քաղէսո առաքելոյն²—Ցուցակում 84—141 թվահամարների ներքո արձանագրված են 65 ձեռագրեր: Թվահամարների (84—141) և արձանագրված ձեռագրերի իրական քանակի (65) միջև եղած 7 միավորի տարբերությունը հետևանք է այն բանի, որ № 127-ի տակ նշված է 4 տարբեր ձեռագիր (+3), № 135-ի տակ՝ 2 (+1), № 139-ի տակ՝ 2 (+1) և + № 140-ի տակ՝ 3 (+2): Այդ ձեռագրերը հետագա շարադրանքում կնշվեն 127ա, 127բ, 127գ, 127դ, 135ա, 135բ, 139ա, 139բ, 140ա, 140բ, 140գ թվահամարներով: Արձանագրված 65 ձեռագրերից այսօր Մաշտոցյան մատենադարանում են գտնվում միայն 60-ը (տե՛ս տախտակ Բ), իսկ մնացած 5-ի (№№ 85, 93, 103, 140բ, 140գ) ուր գտնվելը մեզ հայանի չէ:

Բ. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

ԹԱԿԵՒ ՎԱՆՔԻ ՁԵՌԱԴՐԵՐԻ ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ

(Ըստ Հ. Քոփեճյանի 1900 թ. ցուցակի)

Քոփեճյան 1900	Մատենա- դարան	Քոփեճյան 1900	Մատենա- դարան	Քոփեճյան 1900	Մատենա- դարան
84	3717	106	3460	127բ	4062
85	—	107	3911	127գ	4064
86	3889	108	4504	127դ	3639
87	3892	109	3455	128	3901
88	3894	110	4065	129	3903
89	4060	111	3899	130	3649
90	4126	112	3912	131	3768
91	4122	113	3643	132	4131
92	3891	114	3900	133	3456
93	—	115	3902	134	6709
94	4123	116	3908	135ա	3898
95	4124	117	3642	135բ	3910
96	4174	118	4408	136	3904
97	3767	119	4132	137	4151
98	4125	120	3641	138	3907
99	3893	121	4635	139ա	3575
100	4063	122	3895	139բ	3905
101	3906	123	4133	140ա	3577
102	3897	124	4146	140բ	—
103	—	125	3769	140գ	—
104	3457	126	3896	141	4130
105	3640	127ա	4061		

Այս ցուցակից բացակայող ձեռագրերն են.

№ 85. «Աւետարան»—տե՛ս Ս. Հայկունի, № 17:

№ 93. «Աւետարան, բոլորգիր, կոստղած, գրեալ ԵՃԿ (1111)»:

² Հակոբ Քոփեճյան, Ցուցակ ժողովածուաց Գաղեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Բ, Վաղարշապատ, 1900, էջ 53—55:

№ 103. «Ներածութիւն Պորփիրի» — տե՛ս Ս. Հայկունի, № 49ա:

№ 140բ. «Խորհրդատետր» — տե՛ս Ս. Հայկունի, № 66:

№ 140դ. «Խորհրդատետր»:

Գ. Խորեն վրդ. Լազարյանց, Արտազի Ս. Թաղեի վանքի ձեռագիր մատյան-
ների ցանկը, 1911³. — Սույն ինքնագիր և անտիպ ցուցակը, որը բովանդակում
է 73 ձեռագիր, համարակալված 1—73, կազմված է 1911 թվականի մարտի
25-ին վանքապատկան ձեռագրերը էջմիածին տեղափոխելու կապակցու-
թյամբ: Այն ցուցակ լինելուց բացի նաև ընկալա-հանձնողական մի արձանա-
դրութիւն է, որի սկզբում հանձնող Խորեն վրդ. Լազարյանցը գրել է. «1911
թիվ մարտ 25-ի, Արտազի Ս. Թաղեի վանքի ձեռագիր մատյանների ցուցա-
կը, որ նույն վանքի վանահորից հանձնվեց Սալմաստի առաջ[նորդական] փո-
խ[անորդ] արժ[անապատիվ] Տ. Եղիշե քահանա Մկրտիչյանին՝ ըստ Ատրպա-
տականի թեմակալի հրամանին՝ Մայր Աթոռ զրադարանին ուղարկելու», իսկ
վերջում ստացող Եղիշե քահանա Մկրտչյանը ավելացրել է «Նորին սրբազանու-
թիւն Տ. Կարապետ սրբազանի հրամանի համաձայն Արտազի Ս. Թաղեի առա-
քելո վանքում գտնված ձեռագրեր թվով 73 կտոր ստացանք և Խոյում հանձնե-
ցինք պ. Ռուբեն Մկրտչյանին ուղարկելու Ս. էջմիածին Ամենայն Հայոց կաթու-
ղիկոսի տեղակալ սրբազան հոր հասցեին: Այցելու հովիվ Եղիշե քահանա
Մկրտչյան, 1911, մարտ 31, ի Խոյ»:

Նշված ցուցակում արձանագրված բոլոր 73 ձեռագրերն էլ այսօր առկա
են Մաշտոցյան մատենադարանում (տե՛ս տախտակ Գ) և, սակավ բացառու-
թյամբ, կրում են «Ս. ԹԱԳԷԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅ ՎԱՆՔ . 1901 . خلفگری قزو کلیه»
«ما کو մակագրությամբ կնարդրոշման ու ցուցակում ունեցած հերթականու-
թիւնը համապատասխանող թվահամարներ:

Գ. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

ԹԱԳԵԻ ՎԱՆՔԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ

(Ըստ Ե. Լազարյանցի 1911 թ. ցուցակի)

Ե. Լազար- յանց 1911	Մատենա- դարան	Ե. Լազար- յանց 1911	Մատենա- դարան	Ե. Լազար- յանց 1911	Մատենա- դարան	Ե. Լազար- յանց 1911	Մատենա- դարան
1	4060	20	4129	39	3456	58	3577
2	3716	21	4130	40	3899	59	4636
3	3889	22	3768	41	3457	60	3642
4	4122	23	4131	42	3900	61	3643
5	4123	24	4151	43	3901	62	3460
6	4124	25	4132	44	3458	63	3908
7	4125	26	3895	45	3902	64	4065
8	4126	27	4061	46	4454	65	3461
9	3717	28	3896	47	3903	66	4504
10	4127	29	4062	48	3904	67	4505
11	4128	30	4635	49	3575	68	4196
12	3890	31	4063	50	3905	69	3909
13	3891	32	3769	51	3459	70	3644
14	3892	33	4064	52	3649	71	3910
15	3893	34	3639	53	4133	72	3911
16	3767	35	3897	54	4408	73	3912
17	2491	36	3455	55	3641		
18	4458	37	3640	56	3906		
19	3894	38	3898	57	3907		

³ Մատենադարանի արխիվ, Մատենադարանի Ֆոնդ, թղթ. 74, վավ. 54:

Գ. Չարձանագրված ձեռագրեր.—Քաղի վերոհիշյալ երեք ձեռագրացուցակներում արձանագրված 85 ձեռագրերից, Քաղեի վանքում եղել են բազմաթիվ այլ ձեռագրեր ևս: Ս. Հայկունին 1897 թվականին կաղմած իր ցուցակի նախաբանում նշել է, թե «...այս վանքին մագաղաթյա ընտիր գրվածներ տարած են Փիրղալեմյան, Սրվանձտյան, Թոխմախյան, Նաթանյան վարդապետներ. վերջերս ևս կարգ մի ընտիր ձեռագիրներ բերած է (իմա՛ տարած է—Օ. Ե.) Խաչիկ վ. Տատյան⁴»: Թե ի՞նչ ձեռագրեր են եղել գրանք և ո՛ւր են այժմ, դժվար է ասել:

Մեսրոպ արքեպս. Սմբատյանցն իր «Տեղագիր Գեղարքունի ծովազարդ գաւառի...» (Վաղարշապատ, 1896) աշխատության մեջ, ի շարս այլ ձեռագրերի, Քաղեի վանքից հիշատակում է 3 «Մաշտոց» (անդ, էջ 387, 612—614, 643), որոնք ինքը տեսել է Խաչիկ Գաղյանի մոտ: Այդ 3 մաշտոցներից առաջինը (էջ 387), որի մեջ իբր պետք է լինի Մխիթար Գոշի «Տեսիլք», մեզ չհաջողվեց գտնել և. Գաղյանի հավաքածուի ձեռագրերի շարքում, ինչ վերաբերում է երկրորդ (էջ 612—614) և երրորդ (էջ 643) ձեռագրերին, ապա գրանք նույն հավաքածուի № 29 և 32 ձեռագրերն են⁵, որոնցից վերջինը 1885 թվականին եղել է Շուշում՝ Գր. քհ. Գաղյանի մոտ և նկարագրված է Առաքել Բարսիսանյանի (Լեո) «Մի քանի հնություններ» հոդվածում № 3-ի տակ («Արձագանք», 1885, № 9): Այդ երկու ձեռագրերն էլ Մատենադարան են մուտք գործել 1903 թվականին՝ և. Գաղյանի հավաքածուի կաղմում (արդի №№ 4118, 3872):

Քաղեի վանքի ձեռագրերից է նաև Սարգիս Զալալյանցի հավաքածուի № 78 ձեռագիրը⁶ (Մատենադարան, № 2594), որի վրա պահպանվել է «ԹԱԴԷՆՍ ԱՌԱՔԵԱԼ. ՌՃԶԱ. (1732)» մակագրությամբ կնքադրոշմ:

Վանքիս ձեռագրերից մեկն էլ («Աւետարան, թուղթ, 1650—1660 թթ.») այժմ գտնվում է Քավրիդի «Մելիք-Քանգյան» թանգարանում (№ 8)⁷: Ձեռագիրը Քավրիդ է փոխադրված 1954 թվականին:

Ամփոփելով, կարող ենք ասել, որ Քաղեի վանքի ձեռագրերից առ այսօր մեզ հայտնի են 90-ը, որոնցից 81-ը գտնվում են Մաշտոցյան մատենադարանում (տե՛ս տախտակ Դ), 1-ը Քավրիդի «Մելիք-Քանգյան» թանգարանում (№ 8), իսկ մնացած 8-ի ուր գտնվելն անհայտ է: Այսպես.

№/հ	Ցուցակներ	Քանակը	Ա ո կ ա		Բացակա
			Մատենադարան	Քավրիդ	
Ա	Ըստ Ս. Հայկունու	73	68	—	5
Բ	Հավելյալ Ն. Թոփճյանի մոտ	4	2	—	2
Գ	Հավելյալ Խ. Կաղարյանցի մոտ	8	8	—	—
Դ	Չարձանագրված	5	3	1	1
	Ընդամենը	90	81	1	8

4 Մատենադարան, անտիպ ձեռագրացուցակների ֆանդ, Գործ Մ. Մագիստրոսի, № 27,

5 Ն. Թոփճյան, Ցուցակ ձեռագրաց Գաղեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Ա, Վաղարշապատ, 1898:

6 Մատենադարանի արխիվ, Կաթողիկոսական դիվան, թղթ. 228, վավ. 15:

7 Վարդան Ծ. վ. Դեմիրճյան, Ատրպատականի հայերեն ձեռագրերը (տե՛ս «Հասկ», 1968, № 6—7, էջ 227—232):

Ստորև տալիս ենք Քաղերի վանքի՝ Մաշտոցյան Մատենադարանում գտնվող բոլոր ձեռագրերի նոր և հին թվահամարների համեմատական տախտակը, որի առաջին սյունակում նշվում են այդ ձեռագրերի արդի, իսկ հաջորդական սյունակներում նախկինում ունեցած բոլոր կարգի հին թվահամարները (տե՛ս տախտակ Գ):

Գ. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

ՔԱԳԵՆՈՍ ԱՌԱՔՅԱԿԻ ՎԱՆՔԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՆՈՐ ԵՎ ՀԻՆ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ

Մատենադարան	Ս. Հայկունի 1897	Հ. Քոֆճյան 1900	Խ. Հազարյան 1911	Մատենադարան	Ս. Հայկունի 1897	Հ. Քոֆճյան 1900	Խ. Հազարյան 1911
2491	—	—	17	3906	45	101	56
2594*	—	—	—	3907	46	138	57
3455	61	109	36	3908	38	116	63
3456	34	133	39	3909	33	—	69
3457	60	104	41	3910	28	135 ^p	71
3458	62	—	44	3911	41	107	72
3459	—	—	51	3912	39	112	73
3460	63	106	62	4060	16	89	1
3461	—	—	65	4061	25	127 ^m	27
3575	47	139 ^m	49	4062	26	127 ^p	29
3577	64	140 ^m	58	4063	24	100	31
3639	58	127 ^q	34	4064	35	127 ^q	33
3640	55	105	37	4065	40	110	64
3641	59	120	55	4118*	—	—	—
3642	53	117	60	4122	—	91	4
3643	56	113	61	4123	9	94	5
3644	72	—	70	4124	11	95	6
3649	52	130	52	4125	8	98	7
3716	—	—	2	4126	12	90	8
3717	13	84	9	4127	14	—	10
3767	7	97	16	4128	10	—	11
3768	2	131	22	4129	—	—	20
3769	1	125	32	4130	5	141	21
3872*	—	—	—	4131	3	132	23
3889	18	86	3	4132	4	119	25
3890	—	—	12	4133	65	123	53
3891	20	92	13	4151	6	137	24
3892	70	87	14	4174	—	96	—
3893	21	99	15	4196	23	124	68
3894	19	88	19	4408	42	118	54
3895	43	122	26	4454	—	—	46
3896	48	126	28	4456	68	—	—
3897	50	102	35	4458	15	—	18
3898	29	135 ^m	38	4504	67	108	66
3899	27	111	40	4505	—	—	67
3900	37	114	42	4635	36	121	30
3901	49 ^p	128	43	4636	31	—	59
3902	54	115	45	6709	30	134	—
3903	51	129	47	8319	22	—	—
3904	32	136	48	9852	71	—	—
3905	44	139 ^p	50	—	—	—	—

* Տե՛ս «Զարձանգրված ձեռագրեր» ենթախորագրի տակ:

Առկա 81 ձեռագրերից 1-ը (№ 2594) Մատենադարան է մուտք գործել դեռևս 1879 թվականին Սարգիս Զալալյանի հարուստ հավաքածուի կազմում (№ 78) և արձանագրված է «Գեորգյան» կոչվող հավաքածուի գույքամատչանում 73 թվահամարի ներքո, 3-ը (№№ 3872, 4118, Պ852⁸)՝ 1903 թվականին Խաչիկ վրդ. Գաղյանի հարգուրից ավելի հայտնի ձեռագրերի հետ միասին, որոնցից առաջին երկուսը նկարագրված են Հ. Քոփճյանի ցուցակի Ա մասում (№№ 32, 29), իսկ վերջինը՝ նույն ցուցակի Բ մասի «Ժողովածու յիշատակարանաց» բաժնում (№ 36), 2-ը (№№ 4174, 4456)՝ 1911—1912 թվականներին մեղ անհայտ ուղիներով, 1-ը (№ 6709)՝ 1924 թվականին էջմիածնի Գերագույն հոգևոր խորհրդի միջոցով («Նոր շարք» հավաքածու, № 78), 1-ը (№ 8319⁹)՝ 1938 թվականին Երևան Գրական թանգարանի ձեռագրերի հետ միասին (№ 1034), իսկ մնացած 73 ձեռագրերը (№№ 2491, 3455—3461, 3575, 3577, 3639—3644, 3649, 3716, 3717, 3767—3769, 3889—3912, 4060—4065, 4122—4133, 4151, 4196, 4408, 4454, 4458, 4504, 4505, 4635, 4636)՝ 1911 թվականին ըստ վանահայր Խորեն վրդ. Լազարյանցի ցուցակի:

О. С. ЕГАНЫН

СОБРАНИЕ РУКОПИСЕЙ МОНАСТЫРЯ АПОСТОЛА ФАДДЕЯ

Хранилище рукописей монастыря апостола Фаддея в области Артаз (ныне на территории Ирана, в окрестностях города Маку) считается одним из самых древних хранилищ средневековой Армении. Оно было основано в первой четверти XIV века, в годы игуменства Захария Цорцореци. Из сотен очень ценных его рукописей сохранились и дошли до наших дней только 82.

Каталоги этих рукописей в течение 1897—1911 годов составлялись трижды разными лицами (С. Айкуни, Г. Топчян, Х. Лазарянц), но был опубликован только каталог Г. Топчяна.

Эти рукописи были перенесены в Эчмиадзин в 1911 г. и ныне находятся в Матенадаране имени Маштоца.

В статье дается краткое описание вышеупомянутых трех каталогов, а также приводятся сравнительные таблицы старых и новых номеров рукописей, включенных в эти каталоги.

8 Պ—Մատենադարանի պատասխիկների հավաքածու:

9 Ձեռագրի կազմի վրայից պակված է արծաթյա խաչը, իսկ միջից կտրված ու հանված է վանքի 1901 թվակիր կնքադրոշմը:

O. S. YEGANIAN

LA COLLECTION DE MANUSCRITS DU MONASTÈRE DE L'APOTRE
THADÉE

Le dépôt de manuscrits du monastère de l'apôtre Thadée en Artaz (qui se trouve actuellement sur le territoire de l'Iran, aux environs de la ville de Makou) est l'un des plus anciens de l'Arménie médiévale. Il a été fondé dans le premier quart du XIV^e siècle sous le prieuré de Zakarie de Tzortzor. De cette collection précieuse comptant des centaines de manuscrits, seuls 82 ont été conservés.

Les catalogues de ces manuscrits ont été rédigés trois fois de 1897 à 1911 par différentes personnes (S. Haikouni, H. Topdjian, Kh. Lazariantz), mais seul le catalogue de H. Topdjian est publié.

Ces manuscrits ont été transférés à Edjmiadzine en 1911 et se trouvent actuellement au Maténadaran.

L'auteur de l'article donne une courte description des catalogues précités et les tables comparatives des numéros anciens et nouveaux des manuscrits inclus dans ces catalogues.